

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 7, Issue 4, December 2019, p. 461-472

Received	Reviewed	Published	Doi Number
11.10.2019	13.12.2019	25.12.2019	10.29228/ijlet.39213

The Dative Case of Noun in German and Turkish

Zeki USLU¹

ABSTRACT

This study is based on the observation that Turkish students who learn German as a foreign language have difficulties in learning and using the dative case. German and Turkish are the languages in which the case of noun is valid. The German has four cases and the Turkish six. The nominative, accusative, dative and genitive are common cases. In addition Turkish has two more, the locative and ablative. This article deals with the contrastive examination of the dative case of nouns in German and Turkish. At the end of the morphological and semantic investigation, it was pointed out that the dative of the noun in German and in Turkish are not equivalent. As morphological differences one can show that the dative is formed in Turkish with the endings "-e, -a". In German, dative is formed by changing articles. In German, there are different types of dative such as pure dative and prepositional dative. In pure dative, there is a partial equivalence between German and Turkish. However, there are considerable differences in the prepositional dative. For, the prepositional dative in German corresponds to the locative and ablative in Turkish. The prepositions that are used with both accusative and dative are potential sources of mistakes for Turkish learners of German. The accusative with these prepositions in German is equivalent to the dative in Turkish and the dative with these prepositions fits the locative in Turkish. All these differences can be seen as reasons for learning difficulties for Turkish learners. In order for the Turkish learners of German to avoid any mistakes in the case of dative, they must be aware that these two languages differ.

Key Words: Declension of noun, the dative case, equivalency, German, Turkish.

Almanca ve Türkçede Adın Yönelme Durumu

ÖZET

Bu çalışma Almanca öğrenen Türklerin adın Dativ durumunu anlamada ve kendi tümcelerinde kullanmada zorlandıkları gözlemine dayanmaktadır. Öğrenme zorluklarının nedenini çözümlmek amacıyla Almanca ve Türkçede adın yönelme durumu karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Yapılan biçimsel ve anlamsal inceleme sonucunda şu saptamalar yapılmıştır: Almancada dört, Türkçede altı ad durumu vardır. Yalın, belirtme, yönelme ve tamlayan durumları ortaktır. Türkçede bunlara ek olarak bulunma ve çıkma durumları uygulanmaktadır. Dativ durumu Almanca ve Türkçede hem biçimsel hem de anlamsal olarak farklılık göstermektedir. Biçimsel farklılık olarak Türkçede adların sonuna ünlü uyumuna göre "-e, -a" ekleri getirilirken, Almancada adların artikellerinin çekimlenmesi ve düz Dativ, ilgeçli Dativ gibi farklı Dativ türlerinin bulunması gösterilebilir. Almanca ve Türkçe arasında düz Dativlerde kısmen eşdeğerlik bulunmasına karşın, ilgeçli Dativlerde önemli farklılıklar görülmektedir. Almancadaki ilgeçli Dativler Türkçedeki yönelme, bulunma ve çıkma durumlarını karşılayabilmektedir. Değişken ilgeçler Türk öğrenciler için potansiyel hata kaynağı olarak değerlendirilebilir. Anlamsal farklılık kaynağı olarak bazı eylem istemlerinin uymaması, değişken ilgeçlerle ve ilgeçle kalıplaşan eylemlerle yapılan ad durumları gösterilebilir. Almancada hem Dativ hem de Akkusativ kullanılabilen ilgeçlerle yapılan Akkusativ durumu Türkçede yönelme durumuna, Dativ durumu ise Türkçe bulunma durumuna uymaktadır. Bütün bu farklılıklar yabancı dil olarak Almanca öğrenen Türklerin öğrenme ve uygulama engellerinin kaynağı olarak değerlendirilebilir. Türk öğrencilerin olası Dativ durumu hatalarından kaçınmaları için iki dilin farklılığının bilincinde olmaları sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ad çekimi, adın yönelme durumu, eşdeğerlik, Almanca, Türkçe.

¹ Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, zekiuslu@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9145-0845.

Giriş

Ad durumu tümce içindeki adların çekim, ek alma ve artikel değiştirme gibi dilbilgisel özelliklerini belirtir. Bir tümcede yer alan adlar yüklem ile kurdukları anlamsal ilişkiye göre çeşitli görevler üstlenir. Adların bu görevleri onlara farklı işlevler yükler ve farklı durumlarda bulunmalarını gerektirir. Durum (Alm. *Kasus*, İng. *case*) adın tümcedeki işlevini gösteren, biçimsel değişimlerini ya da çekim eklerini belirten dilbilgisi ulamıdır (Vardar 1988:88) ve yalın, belirtme, yönelme, bulunma, çıkma vb. gibi işlevleri yerine getirmede kullanılır. Dillerin bu kategoriyi ele alış biçimleri farklılık göstermektedir. Bazı dillerde durum kategorisi biçimsel olarak hiç uygulanmazken, bazılarında farklı sayılarda durumlar uygulanabilmekte, hatta bu sayılar zaman içinde değişime uğrayabilmektedir. Örneğin Hint-Avrupa dillerinde başlangıçta sekiz tane durum bulunurken, günümüzde bu grupta yer alan dillerin durum kategorilerinin değişime uğradığı görülmektedir. Bu bağlamda Baltık Slav dillerinde yedi, Almancada dört, Farsçada iki ad durumu uygulanırken, Fransızca gibi Roman dillerinde tamamen yok olmuştur (Speyer 2007:68).

Almanca ve Türkçe dil çifti ele alındığında bu dillerin durum kategorisinin farklı olduğu görülür. Almancada yalın (Nominativ), belirtme (Akkusativ), yönelme (Dativ) ve tamlayan (Genitiv) olmak üzere dört farklı ad durumu kullanılmaktadır (Duden 1995:217). Buna karşın Türkçede yalın, belirtme, yönelme, tamlayan, bulunma, çıkma durumları kullanılmakta olup bazı dilciler bunlara birliktelik durumunu da eklemektedir. İki dili karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmalarda bu farklılığın özellikle Almanca öğrenen Türklerin ad durumlarını doğru kullanmada önemli hatalar yaptıkları saptanmıştır (Balci 2006; Maden 2009; Çelik-Maden 2016). Ad durumlarının bütününe ele alan bu çalışmalarda gerek yeni başlayanların gerekse üniversitede Almanca bölümü öğrencilerinin konuyu anlama ve uygulamada zorlandıkları vurgulanmaktadır. Ad durumlarının her birinin kendine özgü dilbilgisel özellikleri ve kuralları vardır. Bu nedenle her durumun ayrıntılı olarak incelenmesi, sorun kaynaklarının daha özelden görülmesi ve sonuçlarından yabancı dil öğretiminde yararlanılmasının bir zorunluluk olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada dilbilgisel durum kategorilerinden biri olan Dativ (yönelme) durumunun Almanca adlarda nasıl işlendiği ve bunların Türkçedeki eşdeğerleri incelenecektir. Bu bağlamda, Almancadaki Dativ durumu Türkçedeki yönelme durumu ile eşdeğer midir? Türkçedeki yönelme durumunu karşılayan başka ne tür yapılar vardır? Almancadaki Dativ durumu Türk öğrenciler için ne tür olası hatalara neden olmaktadır? gibi sorulara yanıt aranacaktır. Almanca öğrenen Türklerin zorlandıkları noktaları daha iyi görebilmek için aşağıdaki örneklerle başlamak yararlı olabilir:

1- Adam kadına yardım ediyor.	/ Der Mann hilft der Frau.
2- Öğrenci öğretmene teşekkür ediyor.	/ Der Schüler dankt dem Lehrer
3- Çocuk anne(y)e benziyor.	/ Das Kind ähnelt der Mutter
4- Efe okula gidiyor.	/ Efe geht in die Schule.
5- Hasta doktora gidiyor.	/ Der Kranke geht zum Arzt.
6- Resmi duvara asıyorum.	/ Ich hänge das Bild an die Wand.
7- Adam bir kadına aşık oldu.	/ Der Mann verliebte sich in eine Frau.
8- Kazalar birçok faktöre bağlıdır.	/ Unfälle hängen von vielen Faktoren ab.
9- Müşteri garsona soruyor.	/ Der Gast fragte den Kellner.
10- Dorian kasırgası bölgeye ulaşıyor.	/ Der Hurrikan Dorian erreicht die Gegend.

Örnekler incelendiğinde Türkçede yönelme durumu eki olarak yalnızca “-a” ve “-e” harflerinin kullanıldığı, buna karşın Almancada farklı işlemler yapıldığı göze çarpıyor. İlk üç örnekte (a, b, c) adların artikelleri Dativ (yönelme) durumda çekimlenmiş, ikinci üçlü gruptaki (d, e, f) örneklerde artikellerin önünde farklı ilgeçler kullanılmış ve ilgeçlerden sonra artikeller de farklı durumlarda çekimlenmiştir. “d” örneğinde adın artikeli “in die Schule” (okula) biçiminde Akkusativ (belirtme) çekimlenirken, “e” örneğinde “zum Arzt” (doktora) şeklinde Dativ çekimlenmektedir. “f” örneğinde de “an die Wand” (duvara) artikel belirtme durumundadır. Son dört örnekte “kime? / neye?” sorularının yanıtları yer alıyor. Türkçe açısından bakıldığında buradaki adların artikellerinin Dativ çekimlenmesi gerektiği düşünülür. Oysa bunlardan yalnızca “h” örneğindeki ad Dativ durumda çekimlenmiş, diğer üçü, gerek ilgeçli (g) gerekse ilgeçsiz olsun (i, j) belirtme durumunda işlem görmüştür. Yukarıdaki örnekler bize Türkçe ve Almanca adların yönelme durumunu farklı dilbilgisel işlemlerle gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Bu farklılığın doğurabileceği öğrenme zorluklarını aşmada her iki dilin dilbilgisi kurallarının ve kullanım özelliklerinin daha ayrıntılı olarak incelenmesi yararlı olabilir.

Almancada Yönelme Durumu (Dativ)

Yönelme durumu Almancada “kime durumu” ya da “3. durum” olarak da adlandırılır (Duden 1995:218). Tümce içinde yer alan bir adın yönelme durumunda bir işlevi varsa artikeli (der, die, das) aşağıdaki gibi çekimlenir:

Belirli artikel çekimleri

Tekil

Yalın durum	der Mann	die Frau	das Kind
Yönelme durumu	dem Mann	der Frau	dem Kind

Çoğul

Yalın durum	die Männer	die Frauen	die Kinder
Yönelme durumu	den Männern	den Frauen	den Kindern

Belirsiz artikel çekimleri

Yalın durum	ein Mann	eine Frau	ein Kind
Yönelme durumu	einem Mann	einer Frau	einem Kind

Görüldüğü gibi Almancada adların yönelme durumu artikelinin çekimlenmesi ile yapılıyor. Yalın durumdaki “der Mann/adam” yönelme durumunda kullanılması gerekince, belirli bir kurala göre çekimleniyor ve “dem Mann/adama” oluyor. Çekimler yalnızca belirli artikelde değil, belirsiz artikel (ein vb.), iyelik adları (mein vb.) ve artikelsiz sıfat tamlamalarında da (guten Wein vb.) aynı kurala göre uygulanmaktadır. Demek ki Almanca öğrenenler ad durumlarının oluşturulmasında artikel dönüşümlerini tıpkı bir formül gibi uygulayabilirler.

Almanca tümce kurulurken ad durumlarını belirleyen iki temel öge vardır; yüklem ve ilgeç. Yüklemin anlamsal özelliği tümcedeki adları yönetir. Eylemler değerlilik ve istem özelliklerine göre farklılık gösterir. Tümce içinde belirtme durumu, yönelme durumu ya da her ikisini birden zorunlu olarak isteyen eylemler vardır. Hatta Almancada tamlayan durumu isteyen eylemler de bulunmaktadır. Almanca bir tümcede yönelme durumu isteyen eylemlere şu örnekler verilebilir:

ähnelt /	benzemek	helfen /	yardım etmek
begegnen /	rastlamak	gehören /	ait olmak
danken /	teşekkür etmek	nützen /	yaramak
dienen /	hizmet etmek	passen /	uymak
fehlen /	eksik olmak	schaden /	zarar vermek
folgen /	izlemek	schmecken /	tadına bakmak, beğenmek
gefallen /	hoşa gitmek	zustimmen /	görüşüne katılmak

Bu eylemler ile kurulan tümcelerde yargının tam olarak bildirilebilmesi için özne ve yüklem dışında üçüncü bir ögenin bulunması zorunludur. Ad türünden bir sözcük olan üçüncü ögenin de mutlaka Dativ durumunda çekimli olması gerekir. "Er ähnelt/ o benziyor, ich begegne/ ben rastlıyorum, wir helfen/ biz yardım ediyoruz" biçimindeki tümceler anlam bakımından eksik kalıyor. Çünkü bu tümcelerde kullanılan eylemler Dativ durumunda bir öge istiyor. Anlamı tamamlayan Dativ durumundaki öge "wem/kime?" sorusunun yanıtını veriyor. Tümce içinde bir adın yalnızca artikelinin çekimlenmesiyle yapılan Dativ biçimi "düz (reiner) Dativ" olarak adlandırılır (Helbig/Buscha 1988:280). Aşağıdaki tümcelerde düz Dativ örneklerini görüyoruz.

- 1- Das Kind ähnelt dem Vater sehr.
Çocuk babaya çok benziyor.
- 2- Gestern bin ich einem alten Freund begegnet.
Dün eski bir arkadaşına rastladım.
- 3- Wem gehört dieses Buch?
Bu kitap kime ait?
- 4- Rauchen schadet der Gesundheit.
Sigara içmek sağlığa zararlıdır.

Yukarıda ad durumlarını belirleyen ikinci ögenin ilgeçler olduğuna değinmiştik. Almancada çoğunlukla adın önünde yer alan ön ilgeçler (Präposition), az sayıda da adın sonunda yer alan son ilgeçler (Postposition) bulunur. İlgeçler anlam özelliklerine göre önünde bulunduğu ad ya da ad türü sözcüğün Akkusativ, Dativ ya da Genitiv durumunda çekimlenmesini isterler. Bunların sayıları çok fazla olmadığından kolayca öğrenilebilir. Örneğin Dativ durumu isteyen ilgeçler şunlardır:

aus / den, -dan	bei / yanında	gegenüber / karşısında
mit / ile, birlikte	nach / -(y)e, -(y)a, sonra, göre	seit / -den beri
von / -den, -dan, -nın	zu / -(y)e, -(y)a	

Bu ilgeçler bir ad ya da ad türü sözcüğün önünde yer aldığı anda onun Dativ durumunda çekimlenmesini gerektirir. Bir ilgeçle birlikte yapılan Dativ durumu "ilgeçli (präpositionaler) Dativ" olarak adlandırılır. Adın önündeki ilgeç hem onun artikelini etkileyerek belirli bir durumda çekimlenmesini ister hem de ona yeni anlam özellikleri yükler.

- aus dem (~~das~~) Haus / evden
mit der (~~die~~) Straßenbahn / tramvayla
nach dem (~~der~~) Unterricht / dersten sonra
seit einer (~~eine~~) Woche / bir haftadan beri

von dem (~~der~~) Direktor / müdürden
gegenüber der (~~die~~) Post / postanenin karşısında

Örneklerde ilgeçlerin adların önünde yer alarak onun durumunu ve anlamını etkilediğini görüyoruz. İlgeçli Dativlerde anlam belirleyici ögenin ilgeç olduğu, artikel çekiminin yalnızca biçimsel bir işlem olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda ilgecin durum isteği ve anlamının belirgin olması dil öğrencileri için fazla zorluk çıkarmayabilir. Ancak Almancada bazı ilgeçler hem Dativ hem de Akkusativ durumda kullanılabilir. Yer bildirme özelliği olan bu çift kullanımlı ilgeçler değişken ilgeçler (Wechselpräpositionen) olarak adlandırılır. Almancada değişken ilgeçler şunlardır: an, auf, neben, hinter, in, unter, über, zwischen. Bu ilgeçler yer yön bildirirken “wohin/nereye?” sorusuna yanıt verirse, yani hareketli bir durum varsa Akkusativle kullanılır. Hareketsiz bir durum bildiriyorsa, “wo/nerede?” sorusuna yanıt veriyorsa Dativ durumunda kullanılır. Bunlarla kurulan tümcelerde durum belirleyici ögeler eylemlerdir. Çünkü anlamın hareketli mi yoksa durgun mu olduğu yüklemden anlaşılabilir. Örneğin “yazmak” ya da “asmak” gibi eylemler “nereye?” sorusu ile ilişkili olup Akkusativ isterken, “durmak” gibi bir eylem “nerede?” sorusu ile ilgili olduğundan Dativ durumunu ister.

wohin? (A)

an die Wand / duvara

auf den Tisch / masanın üstüne

ins Kino / sinemaya

wo? (D)

an der Wand / duvarda

auf dem Tisch / masanın üstünde

im Kino / sinemada

Değişken ilgeçlerle yapılan ad durumları yabancı dil olarak Almanca öğrenenlerin çok dikkat etmesi gereken bir konu olarak değerlendirilmektedir. Yapılan araştırmalar bu konunun Türk öğrenciler için önemli bir hata kaynağı olduğunu göstermektedir (Balci /Kanatlı 2001:28).

İlgeçli Dativlerin bir başka türü de kalıplaşmış eylemlerdir. Bazı eylemler bir ilgeçle kalıplaşmış biçimde kullanılır. Eylemin bir parçası olan ilgeç artık kendi anlamını kaybeder ve yalnızca eylemin dilbilgisel tamamlayıcısı işlevini üstlenir. Bir ilgeçle kalıplaşan bu eylemler aynı zamanda belirli bir durum da isterler. Bazıları tümce içinde Akkusativ, bazıları Dativ durumunda bir tümlecici zorunlu tutarlar. Bu tür eylemler tümce içinde kullanıldığında ilgeç olmadan anlam bütünlüğü sağlanamaz. Dativ durum gerektiren kalıplaşmış eylemlere şu örnekler verilebilir:

abhängen von+D

birine, bir şeye bağlı olmak

sich bedanken bei+D

b.ne teşekkür etmek

sich erkundigen nach+D

bir şey hakkında bilgi edinmek

sich fürchten vor+D

b.den korkmak

teilnehmen an+D

(toplantı vb.) katılmak

sich unterhalten mit+D

biriyle sohbet etmek

zweifeln an+D

b.den şüphelenmek

Eylemler ve ilgeçlerin gerektirdiği ad çekimleri zorunludur. Bir tümce içinde adlar mutlaka buna göre çekimlenir. Almancada bir de zorunlu olmayan tercihe bağlı Dativ kullanımları bulunmaktadır. Bunlar serbest (freier) Dativ olarak adlandırılır (Duden 1995:652). Aşağıdaki örneklerde yer alan Dativ kullanımları çok yaygındır:

- 5- Peter klopft seinem Freund auf die Schulter.
- 6- Der Arzt operierte dem Kranken den Magen.
- 7- Die Mutter schneidet ihrer Tochter die Nagel.
- 8- Dem Schüler schmerzt der Kopf.

Bu örneklerdeki adların Dativ durumda bulunması yüklem ya da herhangi bir ilgecin istemi sonucu değildir. Sick (2008) "Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod" (Dativ Genitivin ölümüdür) adlı eserinde bu tür kullanımların Almanca günlük konuşma ve basın yayın dilinde nasıl yaygınlaştığını eğlenceli bir dille işlemektedir. Benzer şekilde akademik çalışmalarda da Almancada Genitiv durum kullanımının giderek azaldığı bunun yerine artık Dativ durumu kullanılmaya başladığı konu edilmektedir. Özellikle "wegen, während" gibi Genitiv isteyen ilgeçlerin artık Dativ ile kullanımının yaygınlaşması dil kullanımında bir değişimi göstermektedir. Serbest Dativ kullanımına ders kitaplarında yer verildiği söylenemez. Almancadaki dil dönüşümünün bir sonucu olarak ortaya çıkan bu kullanım biçimi ilerde mutlaka yabancı dil olarak Almanca öğretiminde de yerini alacaktır.

Türkçede Yönelme Durumu

Türkçede dilbilgisel durum kategorisinin önemli bir yeri vardır. Adlar ve ad türü diğer sözcükler yüklem ile kurdukları anlamsal ilişkiye göre çeşitli ekler alarak durum belirtirler. Ek alan bu adlar tümce içinde yüklem anlamını tamamlayan öğeler olduğu için "fiil tamlayıcısı" (Korkmaz 2003:780; Karahan 1997:212; Kahraman 1996:1) ya da "tümleç" (Gencan 1979:100) olarak adlandırılır. Adların tümce içindeki görevleri çekimlerine yani durumlarına bağlıdır. Durum kategorisi altı başlıkta toplanır: yalın, belirtme (-i), yönelme (-e), bulunma (-de), çıkma (-den), tamlayan (-in) durumu. Konumuz olan yönelme durumu temel dilbilgisi kitaplarında farklı kavramlarla ele alınmaktadır. Banguoğlu (1998:328) "kime hali" başlığında adın yönelme, girme hali olarak zaman ve mekan içinde yer, yön gösterme şartlarını sağladığını belirtir. Ergin'e göre (1993:221) fiilin istikametini gösteren ve yaklaşma ifade eden bu durum "datif hali/yaklaşma hali"dir ve "-e,-a" eki ile yapılır. Hengirmen (1998:124) yönelme durumu olarak ele alır ve bunun yaklaşma, girme özelliğini belirtir. Yönelme durumunu bulmak için yüklem "nereye?, kime?" soruları sorulur. Gencan (1979:100) "-e, -de, -den" durum takısıyla çekimlenen tümleçleri "dolaylı tümleç" olarak tanımlar. Bunlardan "-e" takısının oluş, kılış ve yapmanın "nereye, kime, neye" yöneldiğini belirtir. Böylece yönelme durumunu ayrı bir başlıkta ele almak yerine "dolaylı tümleç" kavramı içinde inceler.

Türkçede yönelme durumu farklı kavramlarla ele alınsa da, şu ortak noktaları belirlemek olanaklıdır: yönelme durumu biçimsel olarak ad türü sözcüklerin sonuna getirilen "-E, -A" ekleriyle yapılır ve anlamsal olarak yer, yön gösterme, yaklaşma bildirir. Ergin'e göre (1993) datif hali, yaklaşma, istikamet, yer, zaman, karşılaştırma, sebep, verme, bildirme, kuvvetlendirme, hedef, fiyat, leh, ilgi, kabul, gereklilik, uygunluk, aitlik, vasıf, tarz, görüş, ayrılma, değişme, başkalaşma, tercih vb. gibi fonksiyonları ifade eder.

Yönelme Durumunda Eşdeğerlik Sorunu

Almanca ve Türkçenin dilbilgisel durum kategorisini tanıyan ve uygulayan diller olduğunu biliyoruz. Günümüzde Almancanın dört, Türkçenin ise altı ad durumu uyguladığını, Almancada adların artikeli değiştirilerek (çekimlenerek), Türkçede adlara çeşitli ekler getirilerek ad durumlarının gerçekleştirildiğini gördük. Çalışmamızın konusu olan yönelme durumu özelinde baktığımızda Almanca ve Türkçe dil çiftinde adın yönelme durumunda biçim ve işlev açısından bir eşdeğerlik sorunu

ortaya çıkmaktadır. Benzerlik ve farklılıklarını görmek ve eşdeğerlik sorununun nedenlerini daha iyi anlamak için bu bölümde yönelme durumunu karşılaştırmak daha yararlı olacaktır. Karşılaştırmada yönelme durumu ile birlikte "Dativ" kavramı da kullanılacaktır. Bunun iki nedeni var: birincisi karşılaştırmamızın yönünün Almancadan Türkçeye doğru olması, ikincisi Türkçedeki yönelme durumunun Almancada farklı biçimlerle karşılanabilmesi. Bu durumu Almancada Dativ gerektiren farklı başlıklarda inceleyelim.

Düz Dativ Durumunda Eşdeğerlik

Hem Almancada hem de Türkçede yönelme durumunda bir ad isteyen fiiller vardır. Bu fiiller ile kurulan tümcede mutlaka yönelme durumunda bir ad bulunmalıdır. Eğer bulunmazsa anlam boşluğu oluşur ve yargı bildirim eksik kalır. Genel olarak fiil istemindeki bu benzerlik acaba her fiil için geçerli midir? Fiillerin yönelme durumu isteminde özdeşlik var mıdır? Aşağıdaki örneklerde bu sorunun yanıtını arayalım:

- 1- Die Villa gehört dem Präsidenten.
Villa başkana ait.
- 2- Der Lehrer schenkt dem Schüler ein Buch.
Öğretmen öğrenciye bir kitap hediye ediyor.
- 3- Das Kind hilft der Frau
Çocuk kadına yardım ediyor.
- 4- Rauchen schadet der Gesundheit.
Sigara sağlığa zararlıdır.
- 5- Ich danke dem Nachbarn.
Komşuya teşekkür ederim.
- 6- Der Großvater erzählt den Kindern Märchen.
Büyükbaba çocuklara masal anlatıyor.

Yukarıdaki eylemlerin istemleri Almanca ve Türkçede birbirine uyuyor. Yalnızca "folgen/izlemek" eylemi Almancada Dativ isterken, Türkçede belirtme durumunda kullanılıyor. İki dil arasında istem uyumu bulunmayan eylemlerin sayısı fazla değildir. Bir dilde Dativ isterken diğerinde Akkusativ isteyebilir. Ya da bunun tam tersi olabilir. Az sayıdaki bu tür eylemlere aşağıdaki örnekler verilebilir;

- (bir yere) ulaşmak / erreichen (A)
(birine) sormak / fragen (A)

Yönelme durumu isteyen eylemler bakımından Almanca ve Türkçenin büyük oranda örtüştüğü, ancak bazı eylemlerin istemlerinin uyuşmadığı görülmektedir. Bu durumda Almanca öğrencilerinin eylemleri durum özellikleriyle birlikte öğrenmeleri gerekmektedir.

İlgeçli Dativ Durumunda Eşdeğerlik

Ad durumlarının bir ilgeç tarafından belirlenmesi ve birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkan yönelme durumu ilgeçli Dativ olarak adlandırılır. İlgeçli Dativlerin biçimsel ve anlamsal özellikleri Türkçedeki "-e" durumu ya da "yönelme durumu" ndan farklılık gösterir. Çünkü bunlar Türkçedeki ad durumlarından yalnızca yönelme durumunu (Dativ) değil, aynı zamanda bulunma (Lokativ), çıkma (Ablativ) ve birliktelik (Komitativ) durumlarını da karşılamaktadır.

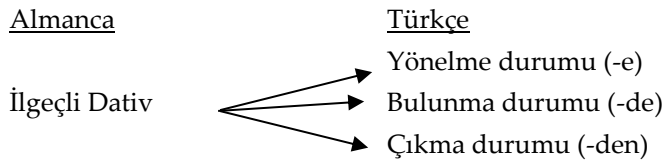
İlgeçler önünde ya da arkasında bulunduğu ada çeşitli anlamlar yükleyerek onunla yüklem arasında ilişki kurar. Yanında bir ilgeç bulunan ad hem biçimsel hem de anlamsal olarak etki altında kalır. İlgecin istediği duruma giren ad tümcenin anlamını tamamlayıcı olarak işlev üstlenir. İlgeçlerin istemi ve anlam özellikleri dilden dile farklılık gösterebilir. Bu nedenle ilgeçli Dativleri ayrı ayrı başlıklarda inceleyelim.

Dativ İsteyen İlgeçlerde Eşdeğerlik

Almancada Dativ gerektiren bazı ilgeçlerin Türkçe karşılıklarına bir göz atalım.

aus: (-den, -dan)	bei: (-de, -da, yanında)
gegenüber: (karşısında)	mit: (ile, birlikte)
von: (-den, -dan, -in)	zu: (-e, -a)

İlgeçlerin istemi bakımından iki dil arasında önemli farklılık bulunduğu anlaşılıyor. Almancada Dativ gerektiren ilgeçler Türkçedeki farklı durumlara karşılık gelmektedir. Yukarıdaki ilgeçlerden yalnızca "zu" nun Türkçede karşılığı yönelme durumu ile kullanılıyor. Diğer ilgeçlerin Türkçe karşılıkları bulunma (Lokativ), çıkma (Ablativ), birliktelik (Komitativ) ve tamlayan (Genitiv) durumlarında kullanılmaktadır. Almanca "Dativ" in Türkçede "dolaylı tümleç" olarak adlandırılan ve "-e, -de, den" takılarıyla yapılan tüm ad durumlarını karşıladığı görülmektedir. İlgeçli Dativin Türkçede karşıladığı ad durumları şöyle özetlenebilir:

Bu sonuca göre Almanca ad durumlarından "Dativ" in Türkçede "-e hali" ya da "yönelme durumu" olarak adlandırılması yetersiz ve tartışmalı bir durumdur. Düz Dativ ile ilgeçli Dativ' in ayrımı yapılır ve durum özellikleri buna göre değerlendirilirse bu sorun ortadan kaldırılabilir. Yabancı dil öğretim kitaplarında ve karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarında bu konuya özen gösterilmesi gerekir.

Değişken İlgeçlerde Eşdeğerlik

Türkçede "-e" durumu olarak kabul edilen, yer yön bildiren "okula, duvara, masanın üstüne vb" ifadeler Almancada "-i" durumu yani Akkusativ olarak çekimlenmektedir. Bu durum hem Akkusativ hem de Dativ ile kullanılabilen ilgeçlerde görülür. Yerle ilgili olan bu ilgeçler (an, auf, hinter, in, neben, über, unter, vor, zwischen) konum, hareket, yön gibi anlam özelliklerini bildirmede kullanılmaktadır. Aşağıdaki örnekler yer bağlamındaki bu ilgeçlerin durum değişimlerini gösteriyor:

<i>Almanca/ Akkusativ</i>	<i>Türkçe/ Yönelme durumu</i>
In die Schule	Okula
An die Wand	Duvara
Auf den Tisch	Masanın üstüne
Hinter den Baum	ağacın arkasına
Zwischen die Post und das Haus	postane ile ev arasına

<i>Almanca/ Dativ</i>	<i>Türkçe/ Bulunma durumu</i>
In der Schule	Okulda
An der Wand	Duvarda
Auf dem Tisch	Masanın üstünde
Hinter dem Baum	ağacın arkasında
Zwischen der Post und dem Haus	postane ile ev arasında

Değişken ilgeçli durumlarda Almanca ve Türkçede eşdeğerlik bulunmadığını görüyoruz. Almancada Akkusativ kullanım Türkçede yönelme durumuna, Almancada Dativ kullanım Türkçede bulunma durumuna denk gelmektedir. Yukarıdaki örnekler değişken ilgeçlerin Türk öğrenciler için önemli hata kaynağı olabileceğini gösteriyor. Çünkü bu ilgeçli durum bildirimlerinde iki dil birbirinden çok ayrılmaktadır. Hatalardan kaçınmak için hem bu ilgeçlerin özellikleri hem de bunlarla kullanılan eylemlerin anlamları göz önünde bulundurulmalıdır.

İlgeçli Eylemlerde Eşdeğerlik

Almancada bazı eylemler bir ilgeçle birlikte kullanılır. Bu birliktelik bir tercih değil zorunluluktur. Söz konusu eylem ile tümce kurulurken kesinlikle ilgecin de kullanılması gerekir. İlgeçle kalıplaşan eylemin tümce içinde hangi ad durumunu alacağı önceden belirlenmiştir. Örneğin “warten/beklemek” eylemi “auf” ilgeci ile kalıplaşmıştır. Beklenen kişi ya da nesnenin önünde mutlaka “auf” bulunması ve adın Akkusativ durumda çekimlenmesi zorunludur.

- 7- Ich warte auf den Bus / Otobüs(ü) bekliyorum.
- 8- Das Kind fürchtet sich vor dem Hund / Çocuk köpekten korkuyor.

Örnekte görüldüğü gibi bazı ilgeçli eylemlerin istemleri Akkusativ, bazılarının ise Dativdir. Bu tür eylemlerle kullanılan ilgeçler tümceye kendi anlam özelliklerini katmazlar. Yukarıdaki örneklerde “auf” ve “vor” ilgeçlerinin tümcenin anlamına doğrudan karışmadığı görülüyor. Bunların dilbilgisel görevleri olduğu ve kalıplaşma sonunda kendi anlamlarını ön plana çıkarmadığı söylenebilir. Örnekteki tümceleri “Ben otobüs üstüne bekliyorum” ve “Çocuk köpeğin önünde korkuyor” gibi çevirmek anlam eşdeğerliğine uymaz. İlgeçli eylemlerin bu özelliği yabancı dil öğrencileri için potansiyel bir hata kaynağıdır. Değişken ilgeçler eylemle kalıplaşınca ad durumu eylemin anlamsal özelliğine göre Akkusativ ya da Dativ olabilir. Bu tür eylemlerde ilgeçlerin farklı bir yönü olduğunun bilinmesi gerekir. Belirli bir durum gerektiren diğer ilgeçlerin istemleri kalıplaşmada da geçerlidir. Almancada Dativ gerektiren ilgeçli eylemler ve Türkçe eşdeğerlerini aşağıdaki örneklerde inceleyelim:

- 9- Die Türkei hat mit einer Operation in Nordsyrien begonnen.
/ Türkiye Kuzey Suriye’de bir harekate başladı.
- 10- Alles hängt von deiner Entscheidung ab.
/ Herşey senin kararına bağlı.
- 11- Der Streit beruht auf einem Missverständnis.
/ Kavga yanlış anlaşılmaya dayanıyor.

12- Wir haben an einem Deutschkurs teilgenommen.

/ Almanca kursuna katıldık.

Dativ gerektiren ilgeçlerle kalıplaşan eylemlerin Türkçe eşdeğerlerine baktığımızda ad durumu olarak bir örtüşme görüyoruz. Ancak burada ilgeçlerin anlamlarına odaklanırsak hata yaparız. Bu tür kalıplaşmalarda ilgecin değil eylemin anlamsal özelliğine odaklanmak ya da ilgeçli eylemi kalıp olarak düşünmek gerekir. (27) örneğinde “mit” ilgecinden dolayı “ile başlamak” biçiminde ya da (28) örneğinde “von” ilgecinin anlamını düşünerek “-den bağlı olmak” biçimindeki aktarımlar tümcenin anlamını tamamen bozar.

Yalnızca belirli bir ilgeçle kalıplaşan eylemlerden farklı olarak bazı eylemler birden çok ilgeçle kullanılabilmektedir. Bunlarda eylemin anlamını belirlemede ilgeç de önemli rol oynar. Örneğin;

sprechen mit D / birisiyle konuşmak

sprechen über A / bir şey hakkında konuşmak

sprechen von D / birisinden, bir şeyden konuşmak

“Konuşmak” eylemi üç farklı ilgeçle kullanılabilir. Buna karşın “sohbet etmek” eylemi “sich unterhalten mit D” olarak yalnızca “mit” ilgeci ile kalıplaşmıştır. Öyleyse hangi eylemin hangi ilgeçle kalıplaştığı öğrenilmek zorundadır.

İlgeçli eylemlerin de Türkçedeki yönelme durumu ile tam denk olduğu söylenemez. Bu yargıyı biraz daha netleştirmek için Almancada Akkusativ isteyen ilgeçli eylemlerden bazılarını inceleyelim:

13- Viele Menschen glauben an die Gerechtigkeit.

/ Birçok insan adaletle inanıyor.

14- Die Schüler freuen sich auf die Ferien.

/ Öğrenciler tatile seviniyor.

15- Ich muss mich auf die Prüfung vorbereiten.

/ Sınava hazırlanmak zorundayım.

16- Sie hat sich in ihren Kollegen verliebt.

/ İş arkadaşına aşık oldu.

Bu örneklerde Almancada belirtme durumu isteyen eylemlerin Türkçe eşdeğerinin yönelme durumu ile kullanıldığını görüyoruz. Yukarıda Almanca Dativ isteyen eylemlerin de Türkçede yönelme durumuna denk düştüğünü görmüştük. Öyleyse Almanca ilgeçli eylemlerin ad durumu bakımından Türkçeye aktarılmasında çok dikkatli olmak gerekir. Bu tür eylemler tümce içinde kullanılırken yapısal ve anlamsal özellikleri bozulmamalıdır. Bunu sağlamak için, Almanca tümce kurarken Almancanın kurallarını, Türkçe tümce kurarken Türkçenin kurallarını göz önünde bulundurmalıyız. Türkçe düşünüp Almanca tümce kurmaya çalışan kişi, özellikle ad durumlarında olumsuz aktarım hatalarından kurtulamaz.

Sonuç

Almanca ve Türkçede adın yönelme durumunun karşılaştırmalı olarak incelendiği bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Almanca ve Türkçe dilbilgisel durum kategorisini tanıyan dillerdir. Almancada dört, Türkçede altı ad durumu uygulanmaktadır.

- Yönelme durumu her iki dilde de vardır, ancak uygulama biçimleri farklıdır. Almancada adın artikeli çekimlenerek, Türkçede ise adın sonuna “-e, -a” takısı getirilerek yönelme durumu yapılmaktadır.
- Almancada yönelme durumu (Dativ) iki biçimde oluşturulmaktadır. Yüklem istemine bağlı olarak tümce içindeki adın artikeli değiştirilerek yapılan ad durumu düz Dativ, adın önünde bir ilgecin bulunması ve artikelin bu ilgecin istemine göre çekimlenmesiyle yapılan ad durumu da ilgeçli Dativ olarak sınıflandırılmaktadır. Türkçede böyle bir ayırım söz konusu değildir.
- Düz Dativde, yani yönelme durumu isteyen eylemlerde Almanca ile Türkçede önemli oranda eşdeğerlik bulunmaktadır. Eylem istemlerinin örtüşmediği durum sayısı çok sınırlıdır. Almanca eylemlerin durum istemleriyle birlikte öğrenilmesi olası hataları ortadan kaldıracaktır.
- Almanca ve Türkçe arasında adın yönelme durumu konusundaki en önemli fark ilgeçli Dativde görülmektedir. Almancada Dativ isteyen ilgeçlerle yapılan ad durumları Türkçede yönelme, bulunma ve çıkma durumlarına karşılık gelmektedir.
- Almancada değişken ilgeçlerle yapılan ad durumları Türk öğrenciler için önemli öğrenme zorluğu oluşturmaktadır. Çünkü bu yapılarda iki dil arasında ad durumu eşdeğerliği yoktur. Almanca hareket bildiren durumları Akkusativ olarak yorumlarken, bunların Türkçe eşdeğeri yönelme durumudur. Durgun durum bildiren eylemler Almancada Dativ olarak yorumlanırken, Türkçede eşdeğeri bulunma durumudur.
- Belirli bir ilgeçle kalıplaşan eylemlerin ad durumlarının da kalıpla birlikte öğrenilmesi gerekir. Çünkü bunların Türkçede eşdeğerleri Almancanın ad durumlarıyla örtüşmemektedir. Almancada ilgeçli eylemlerde hem Akkusativ hem de Dativ ad durumları Türkçede yönelme durumuna eşdeğer olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle Almanca ilgeçli eylemlerin ad durumu bakımından Türkçeye aktarılmasında çok dikkatli olmak gerekir.

Bu sonuçlara göre, iki dil arasında ad durumlarının tam bir eşdeğerlik taşımadığı, Almancadaki Dativ durumunun yapısal, anlamsal ve işlevsel açıdan Türkçedeki yönelme durumundan farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu farklılık yabancı dil olarak Almanca öğrenen Türklerin öğrenme ve uygulama engellerinin kaynağı olarak değerlendirilebilir. Türk öğrencilerin olası Dativ durumu hatalarından kaçınmaları için iki dilin farklılığının bilincinde olmaları sağlanmalıdır. Bunun için dilbilgisi kurallarını yalnızca kuramsal olarak öğretmek yetmez, öğrencilerin yabancı dildeki metinleri daha çok okumaları teşvik edilmeli ve uygulamada konuyla daha fazla karşılaşmalarına ortam hazırlanmalıdır.

Kaynakça

- Balcı, T. (2019). Türkçe ve Almancada Dilbilgisel Yerleştirme Kategorileri ve Dil Öğrenimine Yansıması. *SUSBİD* 13, 167-192
- Balcı, U./Darancık, Y./Balcı, T. (2019). Türkçe ve Almancada Durum ya da Hal. 9. *Current Debates on Social Science Abstract & Proceedings*. İstanbul. Ijopec Publication. S. 129-136
- Balcı, T. (2006). Valenzstrukturabhängige Probleme beim Fremdsprachenlernen. In: *DaF*, 4. Quartal, Herder-Institut, Leibzig, s.239-241
- Balcı, T./Kanatlı, F. (2001). Das Problem der Kasuswahl nach Wechselpräpositionen. *Deutsch als Fremdsprache* 38,1 S. 28-30

- Banguoğlu, T. (1998). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yay. 5. bs.
- Çelik, A. J./Maden, S. S. (2016). Eine Studie zur Ermittlung der Einstellung der Lehramtskandidaten für Deutsch bezüglich der Kasusdifferenzierung im Deutschen. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18/1. 159-176.
- Duden (1995). *Duden 4. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. Mannheim: Dudenverlag
- Ergin, M. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yay.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK Yay.
- Helbig, G./Buscha, J. (1988). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig: Veb Verlag Enzyklopädie.
- Hengirmen, M. (1998). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yay.
- Kahraman, T. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Füllerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karahan, L. (1997). Fiil Tamlayıcı İlişkisi Üzerine. *Türk Dili* 549, s.209-213
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yay
- Maden, S. S. (2009). Sprachunsicherheitsgründe türkischer Deutschstudierenden im Gebrauch der Präpositionen im Deutschen. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11-2, s. 41-62
- Sick, B. (2008). *Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod*. Köln: Kiepenheuer&Witsch
- Speyer, A. (2007). *Germanische Sprachen: ein historischer Vergleich*. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht
- Uslu, Z. (2016). *Türkçe-Almanca Karşılaştırmalı Temel Dilbilgisi*. Ankara: Anı Yay.
- Vardar, B. (1988). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: ABC
- Wegener H. (1991). Der Dativ- ein struktureller Kasus? In: G. Fanselow/ S.W.Felix (Hgg): *Strukturen und Merkmale syntaktischer Kategorien*. Tübingen: Narr s.70-103